

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення

дисертації Костенко Ганни Костянтинівни

«Антропологічний вимір сучасної української культури у стані постколоніалізму»,

яка подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 03 Гуманітарні науки

за спеціальністю 033 Філософія.

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. У процесі роботи над дисертаційним дослідженням аспірантка Костенко Г.К. дотримувалась індивідуального плану наукової роботи та успішно виконала індивідуальний навчальний план, показала себе як сумлінний виконавець. За час навчання в аспірантурі Костенко Г.К. оволоділа такими компетентностями: виявляти глибокі й системні теоретичні та емпіричні закономірності в сучасній українській культурі; вміє кваліфіковано здійснювати наукові дослідження у сфері культурології; здійснювати наукові дослідження проблем антропологічного виміру сучасної української культури, визначати наукові проблеми, не розроблені або недостатньо розроблені у відповідних наукових дослідженнях постколоніалізму; готувати наукові тексти про проміжні та кінцеві результати досліджень, готувати та здійснювати публічну апробацію результатів досліджень.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Стан постколоніальності сучасної української культури вимагає нових комплексних філософських досліджень, в тому числі і з емансипаційною, деколоніальною соціально-терапевтичною метою, оскільки є історико-культурним досвідом після травми перебування національної культури під тоталітарно-імперським пануванням. Антропологічний вимір сучасної української культури пов'язаний з проблемами національної та індивідуальної ідентичності, намаганням відновлення ідентичності від національних травм. Залежність індивідуальної ідентичності від національної розглядаються у сучасних філософів-теоретиків, представників різних гуманітарних наук. Окремі дослідження стану постколоніальності в ряді досить різних дисциплін - в теорії літератури та

економічній історії, в психоаналізі та соціології наголошують на необхідність застосування цілісного підходу, який має нам дати оптика філософії і філософської антропології.

У дослідженнях останнього часу говориться, що головною перепорою у становленні особистості та суспільства є культурна травма, яка виникає як наслідок функціонування тоталітарних колоніальних суспільств у XX столітті. Поняття культурної травми аналізується у дослідженнях Дж. Александера, К. Карут, А. Ніла. Філософські перспективи дослідження культурної травми пов'язані з постколоніальною та деколоніальною філософією. Насамперед ми звертаємо увагу на постколоніальну філософську парадигму та її поширення в українському культурному просторі, а також вплив долання колоніальної травми на виховання окремої особистості, емансипації її від колоніального тиску. Оскільки в культурі імперський тиск найчастіше виявляється у формі дискурсивних владних практик і є малопомітним зсередини культурного простору соціуму, важливим видається саме розпізнання культурницького впливу імперії, як такого, що є антагоністичними до вибудовування національної самоідентифікації, та відділення їх від загальних владних практик, що існують в будь-якій державній нації. Нинішня соціокультурна ситуація в Україні може бути схарактеризована з точки зору постколоніальної теорії з одного боку як та, що некритично відтворює імперські культурні дискурси, з іншого, свідомій частині суспільства властиві також травматичні наслідки тривалої бездержавності, коли всі владні практики, навіть з боку національної державної влади, апріорі відкидаються як ворожі, бо історично належали довгий час окупанту та колонізатору. У такому стані складно намагатись прагнути віднайдення власної національної культурної ідентичності, невіддільної від подолання постколоніальної травми. Тому наша робота спрямована, по-перше, на вивчення практик опору колоніальності та імперському тиску, по-друге, на ідентифікацію реалізації та реплікації імперської дискурсивної влади в культурному полі, а також на дослідження націоцентричних наративів – як окремих граней і проявів стану постколоніальності сучасної української культури.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є

здійснити філософсько-антропологічний аналіз сучасної української культури в аспекті її колоніальності / постколоніальності. **Реалізація мети зумовила необхідність вирішення наступних дослідницьких завдань:**

- 1) уточнити поняття постколоніалізму та способів його вираження через панівні та другорядні дискурси та наративи;
- 2) дослідити і прослідкувати розвиток постколоніального звільнення культури від наслідків імперського тиску;
- 3) ідентифікувати та номінувати стрижневі засоби імперського впливу, як минулі, так і ті, що лишаються дієвими протягом довгого часу, та відтворюють себе у різних галузях культурного поля, уточнити поняття імперії;
- 4) виявити особливості українського (пост)колоніального спадку;
- 5) розглянути різноманітні соціокультурні практики опору, рефлексії травми та постколоніальної української свідомості;

Об'єктом дослідження є сучасна українська культура та її філософські сенси.

Предметом дослідження є постколоніальні характеристики (атрибуції) та дискурси в сучасній українській культурі, які проявляють себе зокрема в процесі антиколоніальної російсько-української війни.

Методи дослідження.

Методологічна програма дослідження має комплексний міждисциплінарний та трансдисциплінарний характер, поєднуючи стратегії постколоніальних досліджень, герменевтики, філософської та культурної антропології на основі системного багатокomпонентного аналізу. В ході дослідження нами використана власне постколоніальна методологія, методологія феміністичних студій, психоаналітичний метод, крос-культурний, соціокультурний аналіз, семіотично-символічний та герменевтичний методи. Також використовуємо сучасні дослідження з теорії травми, теорії прихильності, теорії влади, нації і етносу.

Методологія дослідження. Методологічну базу дослідження складає міждисциплінарний дослідницький доробок, залучивши до дослідження, крім

власне постколоніальної методології Е. Саїда, Г. Бгабга, Ф. Фанона, Г. Грабовича, Е. Томпсон, Г.Ч. Співак, досвід теорії травми і психоаналіз (К. Карут, З. Фройд), соціокультурний аналіз (Ж. Бодріяр, А. Бергсон, С. Жижек), літературознавчі студії (О. Забужко, М. Павлішин, Г. Грабович, П. Іванішин), дослідження теорій нації (Б. Андерсон, К. Гірц), етносу (Е. Сміт), влади (М. Фуко, П. Бурд'є), історичних, політичних та економічних передумов колоніального та постколоніального стану української сучасності. Наукові праці перерахованих експертів та дослідників складають **теоретичну базу дослідження**.

3. Особистий внесок дисертантки в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у постановці та авторському розв'язанні важливої проблеми постколоніальності культури на прикладі українських реалій та дискурсів, її сутності, представленості та перспектив розвитку, аналізі концептів імперського тиску, внутрішнього колоніалізму, постмодерністської влади та біовлади, національного дискурсу, дискурсу національної емансипації.

Наукова новизна отриманих результатів розкривається у таких положеннях:

вперше:

- 1) – визначені характеристики дискурсів постколоніалізму в українській культурі;
- 2) – охарактеризована позиція національного постколоніального дослідника в динаміці взаємодії із фаховою закордонною спільнотою;
- 3) – розглянуто обернення історичної пам'яті як спільного минулого в інтересах виключно колонізатора;
- 4) – доводиться, що семіотична завантаженість постколоніальних текстів ускладнена та полілогічна: крім ідей опору також міститься відбиток перебування під колоніальним тиском, як правило, чим сильніше явне заперечення впливу, тим більше рівнів семантики ми можемо знайти в таких текстах;
- 5) – прослідковано збіг механізмів та наслідків травматичного досвіду

представника колонізованої спільноти та дитини, позбавленої відповідального Дорослого;

6) – визначені дискурс постколоніалізму як постімперський деконструктивістський (Юрій Андрухович), дискурс національного оновлення (Сергій Жадан) та дискурс національної емансипації (Оксана Забужко);

7) – розглянуті соціокультурні практики опору імперському тиску (Горький Лук);

поглиблено розуміння:

– теоретичних узагальнень щодо імперського та націоцентричного дискурсів в рамках постколоніального звільнення культури;

– теорій дискурсу та наративу;

– основних філософських підходів до понять «пост колоніалізму», «імперії», «влади», «національної держави», «особистості», «свободи», «біовлади», «медіакратії»;

отримало подальший розвиток:

– теорія постколоніалізму як психологічної та психоаналітичної компенсації, подолання комплексів меншовартості та другорядності;

– семіотичні теорії колоніальних текстів Едварда Саїда як моделі європоцентризму та панування колонізатора над логікою і несвідомим Іншого.

— каталогізація та визначення типових травм колонізованого, таких як

1) втрата органічних відносин з власною землею як територією побутування внаслідок примусового вивласнення з боку імперії

2) порушеність та розмитість гендерних ролей та самоідентифікації, особливо стосовно проявів маскулінного

3) перенаправлення агресії з недосяжного ворожого Іншого на свого, внаслідок чого розмивається єдність спільноти

4) інфантилізація дорослих повносправних членів соціуму до рівня керованих одиниць

5) відчуженість від власної історії через узурпацію подій та героїв минулого імперською пропагандою.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість та достовірність наукових положень результатів і висновків дисертації забезпечена використанням широкого кола філософських концепцій, літературних першоджерел та методів наукового пізнання. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувачка керувалася положеннями герменевтичного та семіотичного методу, постколоніальної методології. Застосування сукупності наукових методів разом із принципами, а також сучасними науковими підходами надало змогу виконати поставлені в дисертації завдання, досягти мети дослідження і забезпечити наукову достовірність та чіткість одержаних теоретичних результатів, що в кінцевому підсумку сприяло

всебічності, повноті та об'єктивності одержаних наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Проведені в дисертаційній роботі результати дослідження можуть бути використані у сфері філософських досліджень, а також в галузі культурології, мистецтвознавства та політології, вони можуть стати основою нових антропологічних підходів, а також міждисциплінарних досліджень феномену постколоніалізму, для виховної патріотичної роботи, підготовки студентів до лекційних і семінарських занять з філософії, культурної антропології, теорії еліт, філософії культури. Перспективним є використання методології дисертаційної роботи у сфері регіональних, етнічних та гендерних досліджень.

Висновки і матеріали дослідження можуть бути використані в якості навчального курсу в освітніх програмах всіх рівнів: шкільного і позашкільного (гуртки, студії, школи естетичного виховання), освітні програми у ЗВО рівня бакалавр і магістр, для післядипломної освіти.

Розробка даної методології на ґрунті українських реалій може слугувати універсальною методологічною основою для дослідження явищ української культури і соціально-громадянського життя. До того ж, дана методологія може дієво допомогти услід за позбавленням топонімічних та меморіальних ознак комуністично-тоталітарного минулого, відомого як процес декомунізації, розпочатий УІНП декілька років тому, якісно провести так само необхідний процес топонімічно-меморіальної, а також календарної деколонізації соціокультурного простору.

Дослідження особливостей функціонування стану постколоніальності в Україні можуть бути корисні всім, хто цікавиться можливостями подолання наслідків тоталітарної та/або імперської влади, особливо спеціалістам-дослідникам з країн колишнього Радянського Союзу та колишнього Варшавського договору, і загалом дослідникам-антропологам націй, які відчувають тягар впливу Імперії – від країн Африки до бездержавних народів, що досі потерпають від імперського тиску.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих

автором.

Публікації. Результати дослідження відображені у 21 публікації, 7 статей опубліковані у наукових спеціалізованих фахових виданнях, з них одна в «Українознавчому альманасі» (2018), дві в Віснику Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки» (2018, 2021), одна у віснику «Гілея» (2020), одна у Гуманітарному віснику (2025); також дві статті опубліковано у випусках наукового журналу «European philosophical and historical discourse» (2021, 2022) , також додатково 2 статті у «Наукових записках НУ «Острозька академія». Серія Культурологія» (2017, 2018).

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувачки, наукових праць здобувачки та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано В антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення дисертаційної роботи викладено та обговорено на теоретичних семінарах кафедри теорії культури та філософії науки філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; у доповідях на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року **№ 40** (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН **№ 759** від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України **№ 44** від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Г.К. Костенко відповідає спеціальності 033 - Філософія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачкою було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри теорії культури та філософії науки факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертаційна робота Костенко Ганни Костянтинівни виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 033 «Філософія» дисертація Костенко Г.К. «Антропологічний вимір сучасної української культури у стані постколоніалізму» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія з галузі знань 03 — Гуманітарні науки.

Головуючий, доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри теорії культури та філософії науки
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Дмитрій ПЕТРЕНКО